

ÂŞIK İSMETÎ İLE KAPI GÜZELİ HİKÂYESİ BAĞLAMINDA TÜRK HALK HİKÂYELERİNİN DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM DİNAMİKLERİ

*Uğur BAŞARAN**

ÖZET

Halk anlatıları, ait oldukları toplumların kültürel kodlarını bünyesinde barındıran türlerdir. İlk olarak mit; daha sonraları ise sırasıyla efsane, masal, destan, menkıbe, halk hikâyesi, memorat ve fıkra olarak ortaya çıkan halk anlatıları üzerine ülkemizde birçok çalışma yapılmıştır ancak bu çalışmaların büyük bölümü metin merkezli çalışmalar olmuştur. Halk anlatılarını doğru bir şekilde anlayabilmek, yorumlayabilmek ve tahlil edebilmek için bu ürünlere bağlam merkezli yaklaşmak gerekmektedir. Bu sayede, halk anlatıları özelinden hareketle sosyal bilimlerin temel gayesi olan “insanı ve insanın ortaya koyduklarını analiz ederek geleceği kurgulama” hedefine ulaşılabilecektir.

Dünya üzerinde hiçbir şey olduğu gibi kalmaz. İçinde bulunduğumuz şu an bile bir saniye sonra yerini başka bir “an”a bırakmaktadır. Bu bilgiden hareketle halkın ortaya koyduğu edebî ürünlerden biri olan halk hikâyeleri de dünya üzerindeki her şey gibi zaman ve zemin değiştikçe; yani bağlam değiştikçe –ki bağlamın değişmemesi gibi bir durum söz konusu olamaz- değişimin hızına göre kendini farklı kılıklar içerisinde bulacaktır. Bu değişimin gözlenmesi ve analiz edilmesi de gelecekte ortaya çıkacak olan yeni türlerle ilgili bizlere öncü bilgiler verecek ve “geleceği kurgulamamıza” bir nebze de olsa yardımcı olacaktır.

Pertev Naili Boratav tarafından “destandan romana geçiş ürünü” olarak nitelendirilen halk hikâyeleri, Anadolu’da destan anlatma geleneğinin zayıflamasıyla ortaya çıkan anlatılardır. Zaman ilerledikçe değişen bağlamlar neticesinde, klasik anlamdaki halk hikâyeleri de bu değişikliklerden etkilenerek farklı yapılar içerisine girmiştir. Bu çalışmada, *Âşık İsmetî ile Kapi Güzeli* adlı bir halk hikâyesinden hareketle halk hikâyelerinin geçirdiği değişimler ve dönüşümler tespit ve tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halk hikâyeleri, gelenek, değişim ve dönüşüm

* Arş. Gör. Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halkbilimi Bölümü, El-mek: ugurbasaran46@hotmail.com

CHANGE AND TRANSFORMATION DYNAMICS OF THE FOLKTALES IN THE CONTEXT OF ÂŞIK İSMETİ İLE KAPI GÜZELİ

ABSTRACT

Folk narratives are kinds which structure to shelter cultural codes of societies. In our country, a lot of studies has done on narratives which emerged as firstly myth, later seriatim legend, tale, saga, narrative, folktale, romance and joke but big part of this studies had been text-based works. For to understand rightly, interpret and analyze folk narratives, requiring to approach with context-based to this products. So that, reached to the target of envision the future by analyzing the people and materials of the people that main purpose of the social sciences starting from special of folk narratives.

Nothing on the world is not permanent. Even now, a second later, the moment is giving place to a new moment. Starting from this information, folktales which is literary product exposed by the folk, time and ground changes, namely context changes -so that remain constant of context is not thinkable- are going to find itself in different appearance according to speed of change like the everything on the world. The observation and analysis of this change will give leading information about new kinds which is going to emerge in the future and help a little bit for the envision of future.

The folktales which qualified "is a prудuct of the transition from saga to novel" by Pertev Naili Boratav are narratives that emerged by getting weak of the tradition of saga telling in Anatolia. By the time, at the end of changing context, folktales which is classical sense entered into different edifices by affected from this change. In this study, worked for identifying and analyzing the changes and transformations of folktales based on a folktale which named *Âşık İsmetî ile Kapi Güzeli*.

Key Words: Folktales, tradition, change and transformation.

Giriş

Sözlü anlatım türlerinden olan halk hikâyeleri, 16.yy ile birlikte, destancılık geleneğinin zayıflamasıyla ortaya çıkmıştır. Yerleşik hayatın ve bu hayat tarzının toplum genelinde benimsenmesiyle beraber, geçmiş devirlerde halka epik karakterli anlatılarla seslenen âşıklar, topluma hayatın yalnızca savaştan ve kahramanlıktan ibaret olmadığını; bunun yanında aşk, sevgi, özlem gibi lirik karakterli meselelerin de olabileceğini anlatılarında dillendirmeye başlamışlardır. Şüphesiz; aşk, özlem, sevgi gibi konular daha önce de vardı ancak, hayat şartları, insanların kafalarını kaldırıp da karşı cins için şiirler yazmasına, hikâyeler düzmesine elvermiyordu. İstisnaî olarak elverse dahi toplum, içinde bulundukları sosyal ortam dolayısıyla epik karakterli anlatımları, yani destanları, dinlemekten daha çok zevk alıyordu çünkü ihtiyacı olan şey, o günkü şartlar itibarıyla kahramanlık anlatılarıydı.

Günümüze yaklaştıkça değişen ve gelişen hayat şartları, kaçınılmaz bir biçimde toplum hayatını da eskisinden farklı hale getirdi. Toplum hayatının değişmesi demek, toplumu oluşturan bireylerin de hayat algılarında, zevklerinde, felsefelerinde, duyuş ve düşüncelerinde de değişim

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

olması demektir. Çünkü özelde insanın bir sosyal biyolojisinin olduğu gibi genelde de toplumların bir sosyal biyolojisi vardır. İnsan, farklı yaş evrelerinde farklı sosyal ihtiyaçlar içerisine girer. Aldığı eğitim, çevre, aile yapısı, beyin gelişimi vs. gibi etkenler onun hayatının türlü evrelerinde dünyaya bakış açısının da farklı olmasına yol açmıştır. İşte toplumlar da tıpkı insan gibi yüzyıllar içerisinde değişen bağlamlar dolayısıyla farklı dönemlerde farklı yapılar içerisine girerler. Bu değişiklik her alana etki ettiği gibi anonim karakterli sözlü anlatım türlerine de etki etmiştir ve bu etki, bu ürünlerin değişmesi, çeşitlenmesi ve süreklilik arz etmesi anlamına gelmektedir¹. Bu çalışmada, bir halk hikâyesi olarak telakki edebileceğimiz “Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli” hikâyesinden hareketle halk hikâyelerinin yıllar içinde değişmeden devam ettirdiği özellikler ve yıllar içerisinde göstermiş olduğu değişimler tespit edilecek, tespit edilen bu özelliklerin nedenselliği üzerinde durulacaktır.

“Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli”, asıl adı Abdulkadir Namlı olan İsmetî mahlaslı, Sivaslı bir halk şairinin başından geçen bir aşk macerasıdır. Kadir Pürlü tarafından hazırlanan ve ilk baskısı 1989 yılında; ikinci baskısı ise 2008 yılında yayımlanan *Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli*, İsmetî’nin başından geçen bu serüvenin kitaplaştırılmış biçimidir. Kadir Pürlü, İsmetî’den dinlediği bu hikâyeyi, olay örgüsüne ve hikâyenin orijinal haline sadık kalarak nesre çekmiştir. Bu çekim esnasında ise olayı roman havasında okuyuculara sunmuştur. Biz burada klasik halk hikâyeleri ile Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesini “Yapısal Açıdan” ve “Muhteva Açısından” olmak üzere iki başlık altında karşılaştırarak değerlendireceğiz.

1.Yapısal Açıdan

Klasik halk hikâyeleri, nazım-nesir karışımı bir yapı arz eder. (Alptekin, 1997: 22) Hikâyeci âşıklar, eserlerini icra ederken olayları tek düze halinde anlatmazlar. Kimi yerlerde “sözlerini sazlarına koşarak” eserin duygu yoğunluğunu arttırmak amacıyla şiirler (türküler) okurlar. Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinde de İsmetî’nin olay örgüsünün birçok yerinde diyeceklerini “telden söylediğini” görüyoruz. Ancak burada telden söyleyen hikâyeyi dinleyici kitlesine aktaran âşık değil, hikâye kahramanının ta kendisidir.

Klasik halk hikâyeleri, masallarda olduğu gibi kalıplaşmış ifadelerle başlar. (Alptekin, 1997: 23) “*Raviyân-ı ahbar ve nâkılân-ı âsâr ve muhaddisân-ı rûzîgâr şöyle rivayet ederler ki...*” (Boratav, 1988: 183) Gül ile Ali Şir Hikâyesi’nin başlangıç cümlesi örneğinde de görüleceği üzere âşıklar, sözlü gelenekten aldıkları kalıp başlangıç cümlelerini hikâyelerinin başlangıçlarında kullanmaktadırlar. Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinde ise böyle bir yapı söz konusu değildir. Çünkü birincisi hikâyelerin icracıları ve icra bağlamları birbirinden çok farklıdır. Birincisinde sözlü gelenek ile yoğrulmuş Âşık Müdamî –kuvvetle muhtemel- elinde enstrümanı ve bir dinleyici kitlesi önünde hikâyesini icra ederken ikincisinde “*Sivas ile Şarkışla arasında Elbeyli adıyla bilinen bir yöre vardır*” (Pürlü, 2008: 13) cümlesiyle başlayan, dinleyici kitlesinin yerine okuyucu kitlesine sahip olan, Kadir Pürlü tarafından hazırlanan bir kitap karşımıza çıkmaktadır. Doğal olarak da bu iki unsurun oluşturdıkları bağlamlar farklı olacaktır. Bunun gibi, klasik halk hikâyelerinde güzellerin ve çirkinlerin tasvirleri, sözlü gelenek içinde sabitlenmiş cümle kalıpları ile ifade edilmektedir. (Alptekin, 1997: 27) Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinde ise bu türden kalıplaşmış ifadeler yer verilmediği görülür.

¹ Sözlü anlatım türlerinin yıllar içinde geçirdiği değişim ve dönüşümle ilgili ayrıntılı bilgi için şu iki çalışmaya bakılabilir:

- Şeref Boyraz, “Sözlü Anlatıların Sürekliliği Üzerine Düşünceler”, *Folklor/Edebiyat*, S. 54, s. 105-118, Ankara
- Metin Ekici, “Türk Sözlü Geleneğinde Anlatıcılar ve Anlatmalar Arasındaki İlişkiye Art Zamanlı (Diyakronik) ve Eş Zamanlı (Senkronik) Bir Bakış”, *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı*, İzmir, 2005, s. 225-229.

Klasik halk hikâyeleri, yazma ve matbu hikâyeler olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu türden anlatılarda şiirler daha fazla bulunur ve bu ürünler sözlü gelenekteki anlatılardan daha uzundur. Çünkü yazılı ve elektronik kültür ortamlarının kuvvetli etkileriyle sözlü gelenek giderek zayıflamakta ve hikâyeci âşıkların sayısındaki azalmayla birlikte sözlü kaynaklardan tespit edilen hikâyelerin de oldukça kısaldığı görülmektedir. (Alptekin, 1997: 27) Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesi de matbu hikâyelerdendir. Klasik matbu hikâyelerde olduğu gibi Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinde de manzum parçalar yoğunluktadır. Kitapta toplam 38 şiir bulunmaktadır. 110 sayfalık bir halk hikâyesi kitabı için bu sayı, hikâyenin manzum karakterli olması için yeterli bir sayıdır.

Klasik halk hikâyelerinde bir olaydan başka bir olaya geçiş, çoğu zaman kalıp ifadelerle sağlanır. “... *Efendim, padişah merasimi yapıdursunlar, biz alalım haberi Saadet’den*” (Görkem, 2000: 254) “Helvacı Güzeli” adlı hikâye örneğinde görüleceği üzere “-a dursun biz alalım haberi x’den” gibi kalıp ifadelerle olay örgüsündeki geçişler sağlanmaktadır. Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinde ise bu türden kalıp ifadelerle rastlanmamaktadır. Bunun sebebi ise Helvacı Güzeli’nin icra bağlamı esnasında anlatıcı ile dinleyici arasındaki iletişimin, *Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli*’nde bulunmamasıdır. İlkinde anlatıcı, karşısında aktif halde bulunan dinleyici kitlesine başka bir mecradan hikâyesine devam edeceğini söylemek için kalıp ifadelerle başvurma ihtiyacı hisseder ancak Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinde kitabî karakterden ötürü böyle bir iletişim söz konusu değildir. Çünkü buna ihtiyaç yoktur.

Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesi, yapısal açıdan romana daha çok benzemektedir. Birçok romanda görülen bir özellik olan bölüm numaralama, Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli’nde de karşımıza çıkmaktadır. Eser, 8 bölümden oluşmaktadır. Bu yapı “sözlü kültür ortamı” insanından çok “yazılı kültür ortamı” insanına hitap eden bir yapıdır. Çünkü günümüz insanı, okuyarak giderdiği ihtiyacı karşılarken hem göz açısından hem de zihinsel açıdan dinleyiciye göre daha çok yorulmaktadır. Bu da okumanın devamında bazı sıkıntıları beraberinde getirmektedir. Bunun önüne geçmek için günümüz yazarları, eserlerini çeşitli bölümlere ayırmışlar ve bu sayede okuyucuya dinlenme payı bırakmışlardır. Okuma esnasında yorulan okuyucu söz konusu bölümlere geldiğinde okumasına ara vererek hem zihnini hem de gözlerini dinlendirebilmektedir.² Klasik halk hikâyelerinde ise bu dinlenme ihtiyacı, anlatıcının araya kattığı arasözler ve mini fıkra tarzında hikâyelerle giderilmektedir. Bal Boğrek Hikâyesinde Âşık Mustafa Köse, güzel kızın ağlaması ile çirkin kızın ağlamasını anlatı içinde şu şekilde karşılaştırmaktadır:

“Arkadaşlar, ağlıyor amma, gözelin ağlaması da güzel olur; çirkinin ağlaması da çirkin olur. Gız feryad ı figan etmiyo! Yönün öte döndü, yaş tenesi yanaklarından aşağı yuvarlanıp eniyo. Kirpikleri “çit çit” oldu. Çirkin de ağlarkana “amani bacı ohu, ohu, ohu der; burnunu siler, bir bir yanna çalar, bir bir yanna çalar! Biraz sonra bak ki, yanının başı sülük gezik gimi ak pak olur! Ondand heç habarı yok.” (Görkem, 2000: 237)

Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinin klasik halk hikâyelerinden yapısal açıdan diğer bir farkı ise, hikâyenin resimlerle desteklenmiş olmasıdır. Yazma veya taş baskısı halk hikâyelerinde metni resimlerle süsleme gibi bir yola girildiği pek görülmeyen bir durumdur. Ancak, Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinde eseri hazırlayanlar, yalnızca zihne değil aynı zamanda göze de hitap etmek amacıyla eseri resimlerle süslemişlerdir. Toplamda 12 resim, okuyuculara olayları daha da çarpıcı bir şekilde aksettirmek ve onların dikkatlerini daha çok çekmek için eserde kullanılmıştır. Bunun nedeni ise, günümüz okuyucusunun yalnızca yazı ile tatmin olmayacağı düşüncesi olabilir. Yazı ile birlikte, düşünme gücü söze göre zayıflayan ve sözlü olarak dinlediği hikâyelerdeki boş kalan kısımları kendi düşünce dünyasına göre tamamlayan dinleyici, yazı ile

² Bu yapının medyadaki görünümü olarak “reklamlar”ı gösterebiliriz.

karşılaştığında bocalayabilir. Bu zorluğun üstesinden gelmek isteyen günümüz anlatıcıları / yazıcıları, eserlerini resimlerle destekleyerek okuyucunun söz konusu anlatıları zihinlerinde canlandırmalarına yardımcı olmaktadır.

Hemen hemen her anlatıda olduğu gibi klasik halk hikâyeleri de bünyelerinde atasözü, deyim, bilmece, tekerleme, masal, dua, beddua vs. gibi anonim karakterli halk edebiyatı ürünlerini barındırır. Hikâyeleri ortaya çıkaran gelenek, yukarıda adları zikredilen anonim ürünlerle birinci derecede ilişki içinde olduğu için, yani her ikisi de “sözlü kültür ortamı” insanının düşünce serüveni sonucu ortaya çıkan türler oldukları için, aralarında böyle bir alışverişin olması son derece doğaldır. Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinde de anonim halk edebiyatı ürünlerinde rastlanmaktadır.

Hiçbir insan tamamen sözlü kültür ortamından kopamaz. Bu da beraberinde hangi kültür ortamında olursa olsun, her ürünün mayasında “sözlü kültür ortamı”nın olacağı sonucunu getirmektedir. Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesi de yazılı kültür ortamının eseri gibi görünse de bünyesinde sözlü kültür ortamının doğasından gelen atasözü, deyim, dua, beddua vs. gibi türleri içerisinde barındırmaktadır.

“İsmi mübarek olsun, Cenab-ı Hak, aşk ve ihlas versin. Gönlü zengin kullarından eylesin.” (Pürlü, 2008: 17)

“İnsanın niyeti ne ise, muradı da o olur” (Pürlü, 2008: 97)

“Bir çingı bir beldeyi kül eder.” (Pürlü, 2008: 103)

2. Muhteva Açısından

Bilindiği üzere klasik halk hikâyelerinde işlenen ana tema aşktır. Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinin de ana konusu aşktır. Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinin gerçek bir yaşam öyküsünden ortaya çıktığı bilinmektedir. Birçok halk hikâyesinin de gerçek hayattan mülhem olduğu söylenmektedir. Bu bakımdan hem klasik halk hikâyeleri hem de Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesi, işlenen ana tema açısından benzerdirler.

Klasik halk hikâyelerinde anlatının başkahramanı veya mâşuku genellikle sosyal statü bakımından halktan yüksek mertebede bulunan insanların çocuklarıdır. Padişah, vezir, kadı vs. gibi unvanlarla karşımıza çıkan bu insanlar, uzun yıllar çektikleri çocuksuzluk sıkıntısı ve çocuk özlemi sonucunda çoğu zaman bir dervişin yardımı ile bu problemlerini giderirler. Bu durum klasik anlatılarda tesadüfî bir vaziyet değildir. Anlatılarda dinleyicilere “sizin özenerek ve gıpta ederek baktığınız, çoğu zaman keşke biz de onlar gibi olsak dediğiniz insanların bile çözümü olmayan sıkıntılarla karşılaşabileceği, bu dünyada dertsiz, tasasız insanın olmayacağı; bu açıdan her durumda insanoğlunun haline şükretmesi gerektiği” mesajları verilmektedir. Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinde de sosyal statü bakımından olmasa da ekonomik açıdan iyi bir seviyede olan Muslu Kâhya adlı birinin erkek çocuk özlemi duyduğu, üç karısından hiçbirinin ona bir erkek evlat vermediği görülmektedir. Ancak son karısı Servinaz’ın uzun beklemeler neticesinde ona bir erkek evlat verdiği görülmektedir. Bu çocuk Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinin başkahramanı olan Abdulkadir Namlı’dır.

Klasik halk hikâyelerinde mâşukların birlikte doğdukları, yetiştikleri ve büyüdükları görülmektedir ancak Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinde, mâşuklar farklı şehirlerde ve birbirlerinden kilometrelerce uzak topraklarda hayata gözlerini açmışlardır.

Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesi, çekiciliğini Abdulkadir Namlı’nın küçük yaşta yetim kalması ve devamında annesinin kardeşi ile birlikte İsmetî’yi yapayalnız bırakarak terk etmesi sonucu başlarına gelen dramatik olaylardan ve hikâyenin devamındaki aşk maceralarından

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

almaktadır. Oysa klasik halk hikâyelerinin çoğu devamlılığını ve dikkat çekiciliğini hikâyenin başından itibaren mâşukların arasına giren engeller ve bu engellerin aşılması için gösterilen gayretler sırasında meydana gelen olaylardan almaktadır.

“Klasik halk hikâyelerinde âşıklar birbirlerine dört şekilde âşık olurlar

a. Bade İçerek

b. Aynı Evde Büyüyen Kahramanlar Kardeş Olmadıklarını Öğrenince

c. Resme Bakarak

d. İlk Görüşte” (Alptekin 1997: 32-37)

Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinde de âşıklar birbirlerine bade içerek âşık olmuşlardır. Rüyasına giren pirlar Âşık İsmetî’ye sevdiği güzeli göstererek bir kadeh “pir dolusu bade”yi içirdiler.

“-Bak oğul, karşında gördüğün kız senin mâşukundur. Bu güzelin aşkıyla yanıp, rüzgârıyla toz olacaksın. Adını, adresini söylemek bize bildirilmedi, onu sen arayıp bulacaksın.” (Pürlü, 2008: 29)

“-Al oğul, bunu o güzelin aşkına iç. Aslında üç kadeh olması gerekir ama bize verilen emir bir kadehtir.” (Pürlü, 2008: 30)

Klasik halk hikâyelerinde, kahraman ne zaman dara düşse ona atı veya Hz. Hızır yardım eder. Bal Boğrek Hikâyesinde, Bal Boğrek’in en yakın arkadaşı, sırdaşı, can dostu Benli Boz adlı atıdır. Bal Boğrek ne zaman dara düşse onu sıkıntısından kurtarır. Onunla konuşur ve öğütler verir. (Görkem, 2000: 222-250) Kahraman seçilmiş ve özel birisi olduğu için onun yaptığı tüm dualar kabul olur. “Arzu ile Kamber Hikâyesi”nde, Arzu; “Allah’ım, beni Kamber’e kavuştur da, istersen kavuşturduğun anda canımı al” diyerek dua eder. Hikâyenin sonunda Arzu’nun duası kabul olur ve âşıklar kavuştukları anda vefat ederler. (Şimşek, 1987: 301) Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinde kahramana her sıkıştığında yardımcı olan birisi yoktur. Bunun yanında İsmetî’nin tüm dualarının kabul olmadığı da görülmektedir. Aksine, kabul olan duası çok azdır. Zaten kendisi de en zor durumlarda bile kimseden yardım dilenmemiştir.

Klasik halk hikâyelerinde kahramanın her duasının kabul olması ve her zaman sıkıştığında ona yardım eden birinin olması, bu kahramanın karşılaştığı zorluk derecesiyle doğru orantılıdır. Olağanüstü sıkıntılarla karşılaşan kahramanı basit yardımlar kurtaramaz. Ona, ilahi kaynaklı yardımlar gereklidir. Ancak bu sayede problemlerinden bir nebze de olsa sıyrılabilir. Bu bakımdan klasik halk hikâyelerinde görülen bu durum doğal bir hadisedir. Bunun yanında Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinde kahramanın karşılaştığı sıkıntılar klasik anlatılardaki sıkıntılarla karşılaştırıldığında zorluk seviyesi daha az sıkıntılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, Âşık İsmetî’nin âşık olduğu kıza kavuşma çabası, anlatıda şahsî aşkını ön plana çıkardığı için ilahi kaynaklar yardım etmemiş olabilir.

Klasik halk hikâyelerinde âşıklar, birbirlerine kavuşamadıkları ya da kavuşamayacaklarını anladıkları zaman birbirlerine hediyeler verirler. Hediyelerin çoğunlukla kadınlar tarafından verildiği görülmektedir.³ Bu hediyeleşme, bir bakıma ahde vefanın, sadakatin,

³ Hediyelerin büyük oranda kadınlar tarafından erkeklere verilmesi; bunun yanında erkeklerin kadınlara hediye vermelerinin pek sık görülen bir durum olmaması, üzerinde durulması gereken ayrı bir konudur. Erkek egemen bir toplum yapısında hediye vermek, daha yumuşak huylu ve narin olan kadın tabiatına uygun bir davranıştır. Ayrıca, toplumsal yapıda âşıkların bir araya gelerek görüşmeleri yadırganacak bir durumdur. Böylesi durumlarda daha çok ayıplanacak taraf kadın tarafı olacaktır. Bu örf dolayısıyla kadınlar, duygularını ve söylemek isteyeceklerini hediye vasıtasıyla açığa vururlar. Bu durum da halk hikâyelerine sirayet etmiş ve bir motif olarak karşımıza çıkmıştır.

emanete hıyanet etmemenin bir göstergesidir. “Yazıcıoğlu ile Senem” hikâyesinde Senem, gençliğinde görüp sevdiği Osman Ağa’ya yıllar sonra bir Ermeni tüccar vasıtasıyla belik olarak ördüğü saçından bir tutam keserek hediye gönderir. Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinde de tıpkı “Yazıcıoğlu ile Senem” hikâyesinde olduğu gibi birbirine kavuşamayan / kavuşamayacaklarını anlayan âşıkların arasında bir hediyeleşme olduğu görülmektedir. Sevdüğinden zorla koparılacak İstanbul’a gönderilen Kapı Güzeli, İsmetî’ye bir mendil bırakmıştır. Mendilin içine ise bir demet gül ve saçından kestiği bir parça bulunmaktadır. Her iki hikâyede de kadınların sevdiklerine saçlarından bir tutam hediye bırakmaları, onların sözlerine sadık olduklarının göstergesidir. Saç, Anadolu kadını için en değerli ve mahrem unsurlardan birisidir. Hele bu saçın belik olarak gönderilmesi / verilmesi çok daha derin anlamlar içermektedir. Bu hareketle erkeğe, “bu dünyada tek sevdiğim sensin. Senden başka hiç kimsenin eli elime değmez. Benim sana verdiğim söz, son nefesime kadardır” mesajları verilmek istenmektedir. Hem klasik bir halk hikâyesinde hem de Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinde bu motifin bulunması, geçmişten günümüze değişmeden gelen unsurların olduğunu göstermektedir. Geçmişte kullanılan pratiklerin, günümüzde de değişmeden kullanılmasının altında bu uygulamaların hem o günün hem de bugünün ihtiyaçlarına cevap verebilir nitelikte olması yatmaktadır.

Halk hikâyeleri, destandan sonra ortaya çıkan anlatılar olduğu için, atlı göçebe hayatın özelliklerini de bünyesinde barındırabilir. Bu türden anlatılar, daha çok “geçiş dönemi eserleri”nin karakteristik özelliklerini gösterebilir de içerisinde barındırdıkları lirik unsurlardan ötürü halk hikâyesi niteliğini kazanmışlardır.⁴ Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinde, yerleşik hayat tarzının özellikleri görülmektedir. Hikâyenin başında Âşık İsmetî’nin başından geçen onca sıkıntının belki de en önemli sebebi, söz konusu hayat tarzının getirmiş olduğu yaşam felsefesidir. Belki de Âşık İsmetî göçebe / göçerevli hayat tarzının hâkim olduğu bir coğrafyada dünyaya gelmiş olsaydı, başından bu tür sıkıntılar geçmeyecekti. Yerleşik hayat tarzının hâkimiyeti yalnızca eserin muhtevasına etki etmemiştir. Eser, bir kitap olması hasebiyle zaten yerleşik hayat stiline beraberinde getirdiği yazılı kültür ortamının bir ürünü olarak da karşımıza çıkmaktadır. 2008 yılında ikinci baskısı yapılan ve baştan sona roman havasında olan bir kitap için de yazılı kültür ortamının etkilerinin bu şekilde görülmesi bizce son derece doğal bir durumdur.

Klasik halk hikâyelerinde, kahramanlar ile birlikte “kahramanların yakın çevresi, idareciler, yardımcı tipler, ara bozucu tipler ve insan olmayan tipler” bulunabilir. (Alptekin, 1997: 40) Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinde de Âşık İsmetî’nin dışında şu isimlere rastlıyoruz:

-Muslu Kâhya: Âşık İsmetî’nin babasıdır. İsmetî henüz küçükken vefat etmiştir.

-Servinaz: Âşık İsmetî’nin annesidir. Kocasını öldükten sonra çocuklarını bırakarak kaçmayı tercih etmiştir. Bu bakımdan hikâyede kötü karakter olarak anılabilir.

-Şaban Hoca: Hikâyede Abdulkadir doğduğunda babasının ad vermesi için çocuğunu alıp yanına gittiği kişidir.

-Nurettin: Âşık İsmetî’nin erkek kardeşidir. Çocukluğunda çektiği sıkıntılı günleri birlikte geçirdiği yol arkadaşıdır.

-Paşo Ağa, Mehmet Çavuş, Ömer Çavuş ve Bekir Hoca: Muslu Kâhya’nın komşularıdır. Anlatıda Muslu Kâhya vefat edince yardımcı karakterler olarak ortaya çıkmışlardır.

⁴ Söz konusu özellikteki halk hikâyeleri ile ilgili ayrıntılı bilgi sahibi olmak isteyenler şu eserlere bakabilirler:

-Metin Ekici, *Dede Korkut Hikâyeleri ile Anadolu’da Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri*, AKM Yayınları, Ankara, 1995.

-İsmail Görkem, *Halk Hikâyeleri Araştırmaları: Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.

-Deli Hacı, Çoban, Kahveci, Köylüler, Çocuklar ve Şoför Ahmet: Âşık İsmetî'nin Kapı Güzeli'ni aramak için çıktığı yolda karşılaştığı yardımcı karakterlerdir.

-Âşık Feryadî, Zor Zibo, Deryamî ve Gülhanî: Âşık İsmetî'nin Kapı Güzeli'ni arama macerası esnasında karşılaştığı, sohbet ettiği ve atıştığı âşıklardandır.

-Kâmil Bey ve Kâmil Bey'in Halası: Âşıkların görüşmesi ve devamında kavuşmaları için Âşık İsmetî ve Kapı Güzeli'ne yardımcı olan tiplerdir.

Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinde olağanüstü varlıklara (dev, cin, peri vs.) ve kahramana her dara düştüğünde yardımcı olan ata rastlanmamaktadır. Bunun bir sebebi hikâyede cereyan eden olayların yerleşik hayat tarzında vücuda gelen hadiseler olmasıdır. Âşık İsmetî'nin yolları kat etmesi için ihtiyacı olan şey at yerine otobüs ve tren olmuştur. Çünkü hadise dünün dünyasında değil bugünün dünyasında ortaya çıkmıştır. Klasik halk hikâyelerinde görülen varlıkların Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinde görülmemesinin diğer bir sebebi ise bu hikâyenin gerçek bir hayat öyküsünden alınması ve buna bağlı olarak inandırıcılık iddiasının çok daha kuvvetli olmasıdır. Bu macerada atın yerini otobüs ve tren, Hz. Hızır'ın yerini kısmî de olsa Kâmil Bey ve halası almıştır.

Klasik halk hikâyelerinin birçoğu mutlu sonla bitse de, sonunda dinleyiciyi üzecek, hüznü sonlarla noktalanın halk hikâyeleri de bulunmaktadır. Örneğin, "Emrah ile Selvihan" ve "Âşık Garip" mutlu sonla biterken "Gül ile Ali Şir" ve "Kozı Körpeş ve Bayan Sulu" kahramanların birbirlerine kavuşamadıkları trajik sonlarla bitmektedirler. Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinde de Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli, anlatının sonunda kavuşmamaktadır. Aşkından ötürü onulmaz bir hastalığa yakalanan Kapı Güzeli, yüreğinde Âşık İsmetî'nin sevdasıyla bu dünyadan göçüp gitmiştir. Hikâyelerdeki bu yapı bizce, dinleyicinin / okuyucunun dikkatlerini daha fazla celbeden ve hafızalarda kalma oranını mutlu sonla biten hikâyelere göre daha çok arttıran bir durumdur. Çünkü insanoğlu, yaşadığı mutlulukları çabuk unutabilen ancak derinden yaşadığı acıları çok zor unutan bir varlıktır. Bu hususun farkına varan anlatıcılar da hikâyelerini trajik sonlarla bitirmektedirler. Bunun yanında hikâyelerin mutlu sonla bitmemesinde -Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli'nde olduğu gibi- gerçek hayatta yaşanan olayın etkisi de muhakkak ki etkili olabilir. Bizce, hikâyelerin mutlu sonla bitmemesinin diğer bir sebebi ise dinleyiciye / okuyucuya hayatın tozpembe olmadığını, acıların da mutluluklar kadar bu hayatın içinde ve her an karşımıza çıkabilir nitelikte olduğunun hatırlatılmak istenmesidir.

Sonuç

Klasik halk hikâyelerinin yıllar içinde geçirmiş olduğu değişimler ve dönüşümlerle ilgili Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinden hareketle sonuç olarak şu yorumları yapabiliriz:

- Günümüze yaklaşıldıkça halk anlatılarındaki yer ve mekan adları daha belirgin hale gelmektedir.

- Klasik gelenekte olduğu gibi anlatılarda zaman hızlı bir biçimde ve kahraman odaklı olarak akmaktadır.

- Ad verme, türbe ziyaretleri, âşıkların birbirleriyle atışmaları gibi gelenek ve görenekler, günümüz halk anlatılarında da yaşamaya devam etmektedir.

- Klasik halk anlatılarında olduğu gibi anlatı içinde Hoca, tüccar, hancı gibi karakterler karşımıza çıkmaktadır.

- Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesinde İsmetî'nin ana sütü emmemesi, doğan ilk erkek çocuk olması, pirlar elinden bade içmesi gibi unsurlar, anlatıyı klasik halk hikâyelerine yaklaştıran öğelerdir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

- Pertev Naili Boratav'ın deyimiyle “*destandan romana geçiş ürünleri*” (Boratav, 1988: 55) olan halk hikâyelerinden sayabileceğimiz Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli hikâyesi, üzerine sinen roman kokusu ve üslubu itibarıyla bizce, Boratav'ı haklı çıkarmaktadır.

- Klasik halk hikâyelerinin günümüze doğru geçirdiği değişim ve dönüşümlerin en büyük sebebinin sözlü kültür ortamından yazılı kültür ortamına geçiş ve bunun beraberinde getirdiği sosyal ve psikolojik algı değişimleri olduğu âşikârdır.

KAYNAKÇA

- ALPTEKİN, Ali Berat (1997), *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- BÂLÎ, Muhan (1973), *Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi Varyantların Tespiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- BORATAV, Pertev Naili (1988), *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Adam Yayınları, İstanbul.
- BORATAV, Pertev Naili (1984), *Köroğlu Destanı*, Adam Yayınları, İstanbul.
- BOYRAZ, Şeref “Sözlü Anlatıların Sürekliliği Üzerine Düşünceler”, *Folklor / Edebiyat*, S. 54 (2008), s. 105-118.
- BOYRAZ, Şeref “Kozı Körpeş Bayan Sulu Hikâyesinin Üç Versiyonu Üzerinde Mukayese Çalışması”, *Bilig*, S.2 (1996), s. 121-134.
- EKİCİ, Metin (1995), *Dede Korkut Hikâyeleri ile Anadolu'da Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri*, AKM Yayınları, Ankara.
- EKİCİ, Metin, “Türk Sözlü Geleneğinde Anlatıcılar ve Anlatmalar Arasındaki İlişkiye Art Zamanlı (Diyakronik) ve Eş Zamanlı (Senkronik) Bir Bakış”, *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı*, (2005) s. 225-229.
- GÖRKEM, İsmail (2000), *Halk Hikâyeleri Araştırmaları: Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- GÖRKEM, İsmail “Güney Türkmenlerine Ait ‘Yazıcıoğlu ile Senem’ Türkülü Hikâyesinin Anlam ve Nesne Dünyası”, *Türkbilig/Türkoloji Araştırmaları*, S.9 (2005), s. 40-66.
- KAYA, Doğan ve KOZ, M. Sabri (2000), *Halk Hikâyeleri-I*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- ONG, Walter J. (2010), *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözlün Teknolojileşmesi* (Çeviren: Sema Postacıoğlu Banon), Metin Yayınları, İstanbul.
- PÜRLÜ, Kadir (2008), *Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli*, Es-form Ofset, Sivas.
- ŞİMŞEK, Esmâ (1987), *Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Fırat Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- TÜRKMEN, Fikret (1983), *Tahir ile Zühre*, KTB Yayınları, Ankara.